folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:65, 2011/1

TÜRKİYE'DEKİ MACARLAR ARASINDA-II

Irén Nagy

Çev:Edit Tasnádi*

Yakın tarihimizin ortak olgusu olarak Macaristan (Avustruya-Macaristan Monarşisi) ile Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) I. Dünya Savaşı'na aynı safta katılmış, yazgımız da benzer olmuş: Savaşı izleyen Sevres Antlaşmasıyla aynı sıralarda yapılan Trianon Antlaşması ile Macaristan, topraklarının üçte ikisini kaybetmiştir. Bu yüzden halen dünyada yaşayan 15 milyon Macar'ın ancak 10 milyonu Macaristan'da oturur, diğer 5 milyonun ezici kısmı yerinden kıpırdamadan komşu ülkelerden birinin vatandaşı oldu. Bu arada bugünkü Macaristan'dan daha geniş topraklarla 3 milyon kadar Macar, Romanya'ya verilmiştir. Bu toprakların büyük bir kısmını tarihi Erdel bölgesi oluşturur. Élet és Tudomány dergisinde F. Ispay'nın bir Macar köyünden haber veren iki makalesinin** anavatanından ayrı olmanın her türlü acısını çeken Erdellilerden birine bıraktığı etki, uyandırdığı duygu ve düşünceler bundan kaynaklanır. Bu yazıda ise Macarköy'e geziye ilişkin bir söyleşi ile yazıyı Türkçeye aktardık.

I. Yayan***

Onyıllardır Türk-Macar ilişkilerinin geliştirilmesi uğrunda emek veren Tibor Beder, özel bir topluluğu bulmak için 52 yaşında Anadolu'dan yayan geçti.

---

* Türkolog, Macar Ulusal Radyosu

** Bkz: Dr. Ferenc Ispay, "Türkiye'deki Macarlar Arasında-I", *Folklor/Edebiyat,*

***Magyar Nemzet Magazin**, 15 Temmuz 2006.

Csikszereda'lı emekli okul müfettişi hayata kalma olasılıklarının araştırıcısıdır.

– Macarköy'ü bulmayı nasıl başardınız?

– Ülkeye yeni bir dünyayı keşfeden biri olarak vardım. Macarköy'ün Macarlarını aramak için gittim Türkiye'ye. Anayurdum Felső-Háromszék: komşu köylerden biri olan Zágon'da Kelemen Mikes*, bir başkasında ise Sándor Körösi Csoma** doğmuş. Sanki onlar da her zaman yanımdaydı. Yolda Türk halkı ile köy ortamını tanıyabilmek için Macarköy'e yaya gitmeyi karar vermiştim. Gelirken Macarların Türklere yakın olduğunun farkına vardım.

– Birbirine benzeyen ve aynı zamanda birbirinden uzak iki topluluğun buluşması nasıl organize edilebilir?

– Sekeller*** Doğuyu her zaman merak ediyorlardı. Güçlü ulusal bilinç ile Attila imajına sahipler: Kendilerini Hunların torunları sayarlar. Gebizlilerle buluşmaya Karpat havzasının bütün Macarları dikkat etmeli, çünkü ana vatanının içinde ve dışında yaşayanların elbirliğinin güzel örneklerine herkesin ihtiyacı var. Macarcayı artık unutmuş olanlara doğru da ellerimizi uzatmakla birbirlerimiz için yol gösterici olabiliriz. Nasıl Csángo'lara**** harcanan para sokağa atılmış değil (çünkü Avupa'da eşi benzeri bulunmayan kültür ve dillerini korumuşlardır), Gebizlilerle ilişki kurmaya harcananlar da boşa gitmez. Şimdi dilci ve folklorcuların araştırmalara başlaması lâzım, zira bu köyde Türkiye'de başka yerlerde olmayan olgulara rastlanır. Örneğin kabak mısırlar arasına ekilir veya "gémeskút"***** da görünür; çok özel Macarköy mezarlığının da hangi geçmişin tanığı olduğu ise ayrıca incelenmeli.

– Gebizlilerin Macar olma bilinci yüzyıllar boyunca acaba nasıl korunabiliyordu?

– İstanbul bölgesinde kalsaydılar bu bilinç herhalde kayboldurdu ama yaylalarda korunmuştur.

– Gebiz halkının ulusal bilinci hakkında neler söylüyorsunuz?

– Net değil. Yıllar boyunca araştırmama rağmen nereden geldiklerini ispat eden herhangi bir belge bulamadım. Bir keresinde Romanya'da bir okulun bütün sınıflarını Tatar asıllı öğretmenin eşliğinde gezerek asıllarına ait efsaneleri bilip bilmedikerini denetledim. Yüzde doksanları biliyordu. Macarköylülerin bir tek bildikleri dedelerinin 450 yıl önce gelmeleri. Bu bilgi kuşaktan kuşağa geçer. Farklılıklarının bilincinin kuvvetlenmesinde belki benim de rolüm vardı: İnsanlar, kendilerini başkalarından ayıran alametleri her zaman ararlar. Büyükannem Ermeni kökenliydi, fakat bu sorun vaktiyle beni

* Kelemen Mikes (1690-1761): Macar düzyazısının sivrilen şahsiyeti. Prens II. Ferenc Rákóczi'nin eşliğinde 1717'de yerleştiği Tekirdağ'da kaleme aldığı *Türkiye Mektupları* (Türkçesi: Aksoy Yayınları, 2000, çev. Edit Tasnádi) dönemin ilginç bir belgeseli. Doğduğu Zágon'u da hasretle hatırlıyor. (E.T.)

** Sándor Körösi Csoma (1784-1842): Macarların ana yurdunu ve Asya'da kalan Macarları aramaya kalkmıştır. Amacına ulaşamamışsa da yazdığı Tibeçte sözlük ve grameriyle Tibetisk biliminin kurucusu olmuştur. (E. T.)

*** Sekel (Székely): Güneydoğu Erdel'deki (Transilvanya) Sekel bölgesinde (Székelyföld) yaşayan Macar etnik gurubu. Asıl meslekleri askerlikti. Kendilerini Attila'nın Hunlarından kalma sayarlar. (E. T.)

**** Csángó: Sekellerden ayrılmış Macar guruplarının ortak adı. Ezici kısımları Moldavya'ya yerleşmiştir. Çok arkaik bir Macarcayı konuşurlar. (E. T.)

***** Gémeskút: Macaristan'da yüksek direkli çok yaygın bir kuyu türü. (E. T.)

hiç meşgul etmiyordu, ancak Erdel'i yaya gezdiğimde merak etmeye başladım. Ermeni tarihi hakkında birşeyler okuduktan sonra bu kültürün değerlerini kavradım. Dillerini bilmememe rağmen tarihlerini biliyor ve aramızdaki bağları hissediyorum. Gebizlilerde bu merak yok, tarihlerimizi bilmiyorlar; Macarlıkları buna rağmen bilinçlerinin bir köşesinde yer alıyor. Nüfus kağıtlarında doğum yerlerini (Macar) gösterirken kendilerini Macar diye tanımlarlar.

– Macar bilimsel çevreleri "Türk Macarları"nın varlığına kuşkuyla bakıyor...

– Gebizli Macarların Macarlığıyla ilgili olarak kuşkular varsa da, jest olarak değeri olduğundan onları kendimize bağlamak için elden geleni yapmalıyız. Csikszentdomokos'un ileri gelenlerini onlarla ilişki kurmaya ikna etmiştim. Şanlı bir yerleşim bölgesi olduğu için sakinlerinin bir Sekel kapısını* Türkiye'de dikmeleri bütün Sekellere büyük etkide bulunabilir. Geçenlerde Tekirdağ'da bir Sekel kapısının dikilmesi de kolay iş değildi. O zamanki Macar kültür bakanı, Rákóczi Evine** bir levha koymamızı daha uygun bulmuşsa da, ben jestin önemini anlatmaya çalışmıştım. Tekirdağ Macar mültecileri arasında Sekelleri Kelemen Mikes temsil etmiştir, kendisine Sekel sembollerle, ay, güneş ve yıldızlarla süslenmiş bir Sekel kapısını dikmek gönül borcumuzdu. Türk tarafını da planımıza dahil etmek için ilkin yüzelli çocuğu Tekirdağ'a götürdük. Onlar beşbin kişi önünde öğrendikleri İstiklal Marşı ile dört Türk türküsünü söylerken daha önce,"siz Romensiniz, ne istiyorsunuz" diyen Tekirdağlılar çok duygulandı. Sonraları Zágon'da Tekirdağ belediye başkanını atlı merasimle karşıladık ve adının (Aygün) her Sekel kapısına "yazıldığını" gösterdik. Bu türden olayları gerçekleştirebilmek için ciddi halk diplomasisi etkinlikleri gerek. Gebiz'de düzenlenen törenden önce biz de yıllar boyunca çabalar harcadık. Ama halk diplomasisinin resmisinden farklı olarak ruhu var.

– "Gyalogosan Törökországban"–"Türkiye'de Yayan" başlıklı kitabınızda Türkiye'de yaşadıklarınızı Székely topraklarındaki hayatınızla karşılaştırıyorsunuz. Sınırların ötesinde azınlıkta yaşama olayına Türkiye gezinizin deneyimine dayanarak bakıyorsunuz anlaşılan.

– Háromszék'te doğdum. Çocukken annem ve babamla Kraliçe Réka'nın mezarını ziyaret etmek için Rika ormanına sık sık gitmiştik. Bilimsel gerçek ne olursa olsun, çocukluğumdan beri bütün Sekellerin inandığı gibi ben de Attila'nın eşinin orada gömüldüğünü hissediyorum. Sekel bölgesi efsanelerle dolup taşıyor. Vaktiyle bütün çocuklar bu efsaneleri dinleye dinleye büyüyordu. Ben coğrafya ve jeolojiden mezunum. Öğrenimim sırasında çok gezdik, bu sayede yurdumun köşeleriyle özdeşleşmiş ve yaya gitmeye alışmıştım. Bu yürüyüşler beni bölgenin insanlarına da yakınlaştırdı. Öğretmen olarak çalışırken yürüyüş bende bir tutku haline geldi, bütün Erdel'i gezdim dolaştım. 52 yaşında Élet és Tudomány'daki makaleleri okuduğumda Macarköy'e kadar yürümeye karar

* Sekel kapısı (székelykapu): Evin etrafını saran tahtadan çitin geleneksel motiflerle süslü oyma kapısı. Gene tahtadan oyma çatısı da olan çift kapının büyük kapısından araba ve büyükbaş hayvanlar, küçük kapısından (gyalog kapu = yaya kapı) insanlar geçer. (Gebiz Macar köyündeki eski mezarlıkta mezar taşlarında bu motiflere benzer motifler görünür. (E. T.)

** Erdel Beyi Prens II. Ferenc Rákóczi (1676-1735): Avusturya'ya karşı yönettiği özgürlük savaşı yenilgiye uğradıktan sonra Padişah III. Ahmed'in daveti üzerine Türkiye'ye geldi. Tekirdağ'daki evi bugün Rákóczi Müzesi olarak ziyaret edilir. (E. T.)

verdim. Amacım herhangı bir spor rekoru kırmak değildi, yaya gitmek benim için nefes almak kadar doğaldır.

– Romanya'da yaşayan bir Macar olarak Türkiye sınırından kolayca geçememişsinizdir...

– Komünist dönem de defalarca Türkiye'ye gitmek için ülkeden çıkma iznini istemiş, ama her seferinde reddedilmiştim. Nereye gitmek istediğim belliydi, ama nereden yola çıkayım diye kafayı yorduktan sonra, sonunda sadakatın simgesi Zágon'u şeçip Kelemen Mikes'in vefası ve Sándor Kőrösi Csoma'nın sarsılmazlığı ile Kárpát dağlarının bir ok gibi doğuya doğru dündüğü Ojtozi geçidinden yürümeye başladım. Moldavya'daki Csángo köylerinden geçip Dobruca'ya vardım, ama Bulgaristan-Türkiye sınırından geçme iznini alamadım. Zágon'a döndüm, durmak istemediğimden Szatmár'a kadar yürüdüm. 1989 dönüşümünden sonra, 52 yaşında nihayet Güney Bulgaristan ve Trakya'dan geçerek ortalama olarak günde 40 kilometre yürüyerek Gebiz/ Macarköy'üne vardım. Hiç bir sınırlama istemediğimden yolda ne yiyeceğimi, ne içeceğimi, nereye varacağımı ve nerede kalacağımı önceden hiç bilmiyordum. Yolda Macarlarla ilgili yerlere elbette uğradım: Tekirdağ gibi Lajos Kossuth'un* Anadolu topraklarına ayak bastığı Bursa'ya ve kaldığı Kütahya'ya da.

– Sekel bölgesinden gelen bir aydın için Macarköy gezisinden alınacak ders neydi?

– Türkiye'de bir deyim öğrendim: "Ne mutlu Türküm diyene" diye. Ben Macarlığımdan niye mutlu olmayayım? Başta dilim olmak üzere gurur duyduğum şeyler hiç de eksik değil. İnsan gurur duymadığı takdirde, rüzgârın sağa sola sürüklediği yaprak gibi olacak. Kendime Macar değil, Romen deseydim hayatım çok daha kolay olurdu. Hayatım boyunca Erdel'in bir köşesinde, Sekel bölgesinde biz Macarların en önemli olabilmemiz için savaşım verdim. Çıkarlarımız, değerlerimiz, kimliğimiz uğrunda mücadeleden yılmamalıyız.

– Sekel bölgesi heyetinin Gebiz ziyaretinden memnun musunuz?

– Hayatımın önemli günleri bunlar: Bir şeyi başlatmıştım ve işi artık Csikszentdomokos'a devrettim. Sekel insanı ağacı kestiğinde ağaç ölür, fakat yontulmaya başlarken yavaş yavaş canlanır, çünkü Sekel'in ruhu içine taşınır. Tahta ruh sahibi olacak, çünkü Sekel insanının ruhu içinde yaşayacak. Bu kapı Sekel insanının ruhunu simgeler ve altından geçenler Sekel ruhundan bir parçacık götürür. Ne kadar çok geçelerse kardeşliğe o kadar yakın olurlar.

Gábor Magittai – Anita Major

II. Kardeşiz**

Asya'nın ilk Sekel kapısı 14 Haziran 2006'dan beri duruyor Anadolu'nun Gebiz/Macarköy'ünün meydanında, çok iyi seçilen bir yerde: Köyün ana yolu

* Lajos Kossuth (1802-1894): Devlet adamı, özgürlük savaşçısı. Habsburglara karşı yürütülen 1848/1849 özgürlük savaşını Avusturya Rusya'nın yardımıyla yenilgiye uğrattıktan sonra bir buçuk yıl Kütahya'da kaldı. Kaldığı ev bugün Kossuth Müzesi olarak ziyarete açıktır. (E.T.)

** Csikszentdomokos, Erdel, Romanya

önünden geçiyor, arkasında çiçekli, fıskıyeli bir park ile köyün minareli bir camii ile iki yanında ise birer küçük çam ağacı durur.

Csikszentdomokoslu usta Endre Kosza tarafından yontulmuş kapıyı 20'den fazla Macar topluluğunu temsilen 30 kişilik bir heyet otobüsle Csikszentdomokos'tan 1800 kilometrelik mesafede bulunan köye getirdi. Köyün en eski yerleşim yeri 450 yıl kadar önce bugünkü köy merkezinden iki buçuk kilometrelik mesafede Macar–Macarköy adıyla kurulmuş, arkasında Abdaltaşı doruğu yükselmekte. Köyün coğrafı durumu kardeş köy olarak ilan edilen Csikszentdomokos'unkine çok benziyor. Artık Macarca bilmeyen, fakat Macar kökenlerinin bilincinde olan köylüler nüfus kağıtlarında doğum yeri olarak kaydedilen "Macar" adını gururla gösteriyorlar.

Macar heyetinin yöneticisi Macarların Sekel Yurdu Derneği başkanı Tibor Beder Macarköylülerin eski dostudur; bölgeyi yayan gezmiş dolaşmış, defalarca köyün misafiri olmuş; dil, yaşam, âdet ve gelenekleri hakkında bol bol bilgi toplamıştır.

Macarköy'ün kardeş köyü Csikszentdomokos'u temsil eden 5 kişlik bir heyet: Belediye başkanı Ernő Bíró, kültür müdürü József Kristály, Belediye meclisinden Márton Kurkó ve iki bayan öğretmen (Ottilia Bara ile Irén Nagy) kardeş ilişkilerinin ilk adımı olarak Csikszentdomokos ile Gebiz/Macarköy arasındaki kardeşliği sembolize eden ve "BİZ KARDEŞİZ–TESVÉREK VAGYUNK" yazılı Sekel kapısını sakinlerin yardımıyla köyün meydanına diktiler.

Büyük mesafeler, geleneklerin farklılıkları ve konuşmalardaki zorluklara rağmen iki köyün temsilcileri birbirlerini gayet iyi anladılar. Karşılama da çok içten ve dostçaydı. Müzik çalıyor ve duran otobüsün etrafında toplanan büyüklerin ve küçüklerin hepsi birer Macar kardeşinin elinden tutarak kendi evine götürmeye çalışıyordu.

İlk geceyi böylece hepimiz konuk olarak geçirdik, özel hazırlanmış küçük sözcükler, işaretler ve resimler yardımıyla tarzanca da olsa tanışıyor, anlaşıyor, kaynaşıyorduk.

İkinci günün sabahında heyetin işten anlayan üyeleri köylülerin yardımıyla Sekel kapısını monte edip diktiler. Bu arada heyetin diğer üyeleri ise eski "Macar Mezarlığı"'nı ziyaret ederek ana vatanlarından uzaklara düşmüş, fakat Macar olduklarını unutmamış kardeşlerimizi dualarla andık.

Sekel kapısı öğleden sonra törenle açıldı. Mindszent köyü papazı Imre Ferencz kapının bütün iyi niyetleri ile insana, birbirine yakın olmak isteyen ve birbirine kardeş elini uzatan iki topluluğa yol açtığını vurguladı. İki belediye başkanından* sonra olayın başlıca örgütleyicisi Tibor Beder, bu tarihî anda 25 yıl önceki fikrinin gerçekleştiğini sevinçle ifade etti. Macar, Türk ve Sekel millî marşlarını Macarköylülerin harika folkor programı izledi, ardından da trafiğe kapatılan anacaddede Sekel Macarlar ile Türkler hep birlikte oynadık.

Tören heyecan verici ve duygulandırıcıydı. Erdel'den uzak, Anadolu'nun bir

* Macaristan'da köylerin de belediye başkanları var. Bu nedenle I. Nagy muhtarı da *Belediye Başkanı* diye anıyor. (T.E.)

köyünde kendimizi kendi yurdumuzda, gerçek kardeşler arasında bulmuşcasına hissediyor ve ev sahiplerimiz de aynı duyguları paylaşıyorlardı. En büyük sürprizlerden biri olarak İstanbul'dan gelen doktor Erdal Salıkoğlu kusursuz Macar telaffuzuyla en güzel Macar halk türkülerinden bir demet sundu. Daha sonra öğrendiğimiz gibi kendisi Csikszereda Eski Müzik Festivalimize yedi kez gelip katılmıştır.

Törenden sonra biz kadınlar belediye başkanının eşi Sevilay Hanımın konukları olduk. Köyün başka kadınları ile birlikte hoşça zaman geçirdik, çay içtik, türkü ve oyunlar öğrendik. İleride tercüme ettirip denemek için çok lezzetli yemeklerinin tarifini kadınlara yazdırdık.

Köyün etrafındaki limon, portakal ve zeytin bahçelerini kalabalık bir çocuk grubunun eşliğinde gezdik, arada hayvan ve bitkilerin Macarca ve Türkçe adlarını karşılaştırdık ve bir sürü benzerliği tespit ettik. Ev sahibimizin üçüncü sınıf öğrencisi kızına bir Macar çocuk türküsünü öğrettik. Kızcağız olağanüstü çabuk öğrenerek mükemmel Macar telaffuzuyla dinleyenlere türküyü hemen söyledi.

Heyet yöneticileri kardeş köylerin ilişkilerinin devamını da konuştular. Gelecek yazın Macarköylüler Csikszentdomokos'a gelecek, sonraları dikilen "yaya kapı" yanına daha büyüğü de dikilecek, ama bu sefer Domokoslu usta Macarköylülerin hazırladığı tahtadan −köyün misafiri olarak− kapıyı yerinde yontacak. Heyetin üyesi Domokoslu genç İngilizce öğretmeninin bir yıl kadar Macarköy'de ders vermesi, Türkçeyi öğrenmesi ve böylece iki köy arasında ilişkilerin sürdürülmesini kolaylaştıracağı da konuşuldu.

Ertesi sabah misafirleri yolcu etmek için yediden yetmişe herkes otobüse geldi. Uzun uzun vedalaştıktan sonra Pamukkale ve Efes'e doğru yolumuza devam ettik.

İlk defa Türkiye'ye gelen beni ülkenin güzelliği, eski ve yenilerin, geleneksel ile modernin her yerde görünen ilginç ahengi adeta büyüledi. Ölçülü ve saygılı Türk insanları, bilge sakinliğe dayanan sağduyulu iyimserliklerini sevdim; halkı gerçekten kardeş hissederim.

Görüşüme göre bir misyon gerçekleştirdik. Macar ve Türk halklarının yakınlığına ve dostluğuna dayanan ilişkilerden, ilk habercileri olarak Anadolu topraklarına gelerek başlattığımız münasebetlerden haklı olarak gururlanabiliriz.